

Христина Василюк
(Івано-Франківськ)

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БІБЛІЙНОГО СЮЖЕТУ У ТВОРІ МАРКА ЛЕВІ «СІМ ДНІВ ТВОРІННЯ»

У статті проаналізовано різні тлумачення терміну інтертекстуальність крізь призму сучасних лінгвістичних поглядів. Досліджуються прояви інтертекстуальності у творі Марка Леві «Сім днів творіння». Особлива увага звернена на розгортання біблійного сюжету у романі у формі цитат, образів та мотивів.

Ключові слова: *постмодернізм, інтертекстуальність, експліцитні та імпліцитні інтертекстуальні засоби, цитування, епіграф.*

Друга половина ХХ століття характеризується приходом у літературу нової епохи, епохи постмодернізму. Цей напрям – продукт постіндустріального періоду, періоду розпаду цілісного погляду на світ. «Провідними рисами постмодернізму є культ незалежної особистості; потяг до архаїки, міфу і колективного позасвідомого; прагнення до поєднання істини (часом полярно протилежні) багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій; бачення повсякденного реального життя як театру абсурду й апокаліптичного карнавалу; інтертекстуальні зв'язки на сюжетно-композиційному, образному й мовному рівнях; іронічність і пародійність» [3, 432]. Принцип повторюваності перетворюється на стиль художнього мислення з притаманними йому тяжінням до стилізації, цитування, переінакшенням, алюзії. Митець має справу не з «чистим» матеріалом, а з культурно освоєним, таким, що потребує творчого доповнення.

З огляду на такі фактори, твір «Сім днів творіння» французького письменника Марка Леві, якому присвячена дана робота, можна також віднести до епохи постмодернізму. Оскільки творчість цього одного із найпопулярніших митців сьогодення, ще не була досліджена в літературі, це й зумовлює актуальність даної статті.

Метою нашої статті є дослідження інтертекстуальних особливостей Марка Леві у творі «Сім днів творіння».

Марк Леві – сучасний французький автор, романи якого мають надзвичайний успіх. Всі його книги розходяться мільйонними тиражами по всьому світі. Роман «Сім днів творіння», якому присвячена дана робота, написаний на зразок біблійної притчі, яка по-новому показує нам вічну проблему боротьби Добра і Зла. Даний твір є втіленням неповторного і незвичайного світобачення автора. За допомогою

інтертекстуальності Марк Леві у своєму творі дає своє трактування світобудови, ролі людини у ньому, людської природи та її протиріччя.

Інтертекстуальність – поняття постмодерністської текстології, одна з характерних ознак художньої літератури ХХ–ХХІ ст. У рамках постмодернізму сама ідея текстуальності невіддільна від інтертекстуальності і ґрунтується на ній. За Ю.Крістевою, у постмодерністській системі відліку взаємодія тексту зі знаковим фоном виступає як фундаментальна умова смислотворення, бо усяке слово (текст) є перехрещенням інших слів (текстів). Інтертекстуальність робить кожен текст «мозаїкою цитат» і частиною більшої мозаїки текстів [1, 97].

Основу інтертекстуальних досліджень заклали роботи Р. Барта, Ю. Кристевої, М. Бахтіна, І. Ільїна, Ж. Женетта та інших відомих вчених. Вони розглядали загальні принципи творення та функціонування інтертексту, основних видів інтертекстуальності та їх живої репрезентації у творах сучасників.

У різноманітних визначеннях інтертекстуальності, незважаючи на безумовні розходження в підходах до цього явища, можна виділити такі загальні риси: феномен інтертекстуальності розуміється як зв'язок, взаємодія, суміжність, переклик, діалог текстів, мережа відношень між текстами; результат дії інтертекстуальності виражається в неодмінному прирощуванні смислів у процесі цієї взаємодії, абсорбції й трансформації, поглинання й перетворенні, трансформації й формуванні змісту; інтертекстуальність явно перебуває під впливом культурного середовища як при створенні тексту, так і при його розумінні та інтерпретації.

У процесі літературного розвитку французький науковець Жерар Женетт у своїй книзі «Палімпсести: література у другому ступені» виділив п'ять основних типів інтертекстуальних повідомлень. Дослідник розрізняє: власне інтертекстуальність, паратекстуальність, метатекстуальність, гіпертекстуальність та архітекстуальність [6, 25].

Варто зазначити, що у сучасному літературознавстві термін «інтертекстуальність» використовується у широкому й вузькому значеннях.

У широкому значенні інтертекстуальність розуміється як безкінечний діалог текстів, як характерна особливість літератури загалом. *У вузькому значенні* інтертекстуальність розглядається як смислотворча й формотворча складова художнього твору, один із засобів вираження авторської позиції (оскільки автор вступає у діалог з «чужими текстами») й читацької рецепції, а також як конкретно-історичне явище в літературі ХХ століття [2, 405].

Досліджуючи прояви інтертекстуальності у творі Марка Леві, саме поняття варто застосовувати у вузькому значенні – як використання компонентів будь-якого тексту в структурі художнього твору для

реалізації авторського задуму та активізації читацького сприйняття. У романі «Сім днів творіння» письменник використав велику кількість інтертекстуальних знаків (цитати, образи, мотиви тощо) із Біблії, які вплинули на ідейно-естетичну структуру твору, на його зміст і форму. Н. Фатєєва справедливо зазначила, що інтертекстуальність здатна «організувати запозичені елементи таким чином, що вони стають вузлами зчеплення семантико-композиційної структури тексту» [5, 12].

Протягом одинадцяти століть у світовій літературі накопичилась велика кількість творів різних жанрів, присвячених інтерпретації сторінок Біблії (Данте, Т. Тассо, Дж. Мільтон, Дж. Байрон, А. де Віньї, поети-модерністи).

За природою свого мислення людина завжди повертається назад і через порівняння ототожнює нове з чимось давно відомим. Зміна тисячоліть супроводжується посиленням есхатологічної тематики. Гостро переживаючи часові метаморфози, людство відчуває всю хиткість світобудови, втрачає психічну рівновагу й почуття захищеності у світі. Перенавантаження технологічними й інформаційними інноваціями призводить до розгубленості людини, у зв'язку з чим збільшується її звернення до «вічних тем». А. Нямцу справедливо зазначає, що «неперебутна молодість християнської етики переконано й вагомо підтверджується багатовіковим літературним життям євангельського сюжетно-образного матеріалу, який продовжує залишатись моральним імперативом для людей різних народів і поколінь, поглиблюється й оновлюється з дорослішанням цивілізації, яка повільно, із суперечностями, шукає шлях до стану досконалості людства» [4, 4].

Сама назва та структура роману «Сім днів творіння» уже вказує на зв'язок із Книгою Буття, за якою Бог творить світ за сім днів. Роман поділений на сім розділів, кожен з яких відповідає одному дню. Розділ починається із цитати: «*Спочатку створив Бог небо і землю. І був вечір, і був ранок: День перший...*» [7, 10]. Таким чином автор вдається до інтертекстуальності та за її допомогою проводить паралель сучасності. Пройшли мільйони років, але справа творіння продовжується й у наш час. Люди, створені на подобу Божу, самі творять свою історію і таким чином працюють для вічності.

Розглядаючи аспект інтертекстуальності у романі, неможливо не звернути увагу на те, що автор свідомо грає смислопороджувальними можливостями взаємодії з основним текстом таких компонентів, як назва, епіграф, посвята, передмова та післямова.

Як епіграф до свого роману Марк Леві використовує цитату Жана Кокто «*Випадок – це вигляд, якого набуває Бог, щоб залишитись інкогніто*». Ці слова налаштовують читача на розгадання таємниці, яка міститься у творі – таємниці виникнення людства та його існування.

У просторі художнього тексту інтертекстуальність найчастіше проявляється в мовних одиницях. Інтертекстуальна система, що формується в результаті взаємодії експліцитних та імпліцитних інтертекстуальних засобів (вербалізованих або частково вербалізованих), стає однією з найважливіших характеристик ідіостилю автора. До мовних форм інтертекстуальності в художньому тексті належать цитати (різного ступеня точності й атрибутивності), ремінісценції, алюзії, власні імена (ВІ) (найчастіше пов'язані з прецедентними ситуаціями, текстами, висловлюваннями).

Цікавим є той факт, що цитати із Біблії найчастіше звучать із уст Лукаса – темного ангела: *«Нехай буде світло!»* – слова Бога у перший день творення світу за книгою Буття. Проте Лукас вкладає у них зовсім протилежний зміст: *«Хто краще за нього знав про усю ту шкоду, якої завдавало світло? Чи не помножує воно на висушених землях мікроби та бактерії, чи не перевершує невиліковністю саму Кістляву, чи не відсортовує слабких від сильних?»* [7, 10]. Здавалося б, Сонце – одне із найбільших благ на землі, воно дарує життя всьому живому. Проте, за словами Лукаса, це благо, створене Богом, може приносити й смерть. Тобто у будь-якому явищі можна знайти дві сторони: добру та погану, і як людина дивиться на світ, так вона його і сприймає.

Лукас також використовує цитату *«Встань і йди!»* [7, 10], яку неодноразово промовляє Ісус Христос при сціленні хворих у Новому Завіті. У Біблії за допомогою цих слів люди звільнялися від своїх гріхів, вони позбавлялися в першу чергу духовних недуг, а потім і фізичних, і відроджувалися до нового життя. У романі Лукас вимовляє їх з іронією, використовуючи у побутовій лексиці. Коли він встає і кудись направляє, то тільки для того, щоб вчинити чергове зло, посіяти неспокій, страждання, ворожнечу.

Однак, не зважаючи на його саркастичні погляди на світ, людей, закони, моральні принципи, улюблена книга Лукаса – Біблія, хоча протягом роману він про це не здогадується. Ця книга потрапляла йому у руки в кількох готелях, і він знав її майже напам'ять. І лише наприкінці роману виявляється, що ця книга, яку він вважає найкращою із усіх досі прочитаних, є основним законом його противників. Ця «випадковість» вдало показує як тісно переплетені добро зі злом та як по-різному трактується ця «Книга книг» аж до протилежності своєї суті. У сучасному світі представники багатьох релігій та різноманітних сект вважають Біблію своєю священною книгою, однак це їх зовсім не об'єднує, а частіше навпаки.

У романі Марка Леві використано велику кількість власних імен, які згадуються у Біблії: *Рафаїл* та *Гавриїл*, *Петро*, *Михаїл*, *Люцифер*. Дані власні назви дають читачеві натяк на першоджерело, однак образи,

змальовані під цими іменами далеко не відповідають тим, які люди звикли собі уявляти. Ангели Рафаїл та Гавриїл, відомі з Біблії як сповісники благої вісті, у творі подані як агенти Бога; Петро – старший апостол, стоїть на посту конс'єржа, а архистратиг Михаїл – права рука Бога та хресний батько Софії. Усі вони соціалізовані автором, наділені виглядом, звичками та поведінкою звичайних людей.

Всі образи роману мають своє психологічне обличчя. Навіть Диявол змальований не як підступна потвора, що збирає людські душі, а як революціонер, філософ, рівноправний партнер Бога в поділі світу. Автор показує Бога та Люцифера в образах людей, проте безсмертних. Їхні офіси знаходяться в одній будівлі, тільки з різних сторін. Кабінет Бога та Люцифера відділені однією стіною, яку при потребі відкривають. Зробивши своїх персонажів сусідами, Марк Леві дає зрозуміти, що Добро і Зло, хоча протилежні одне одному, завжди йдуть разом. У творі висувається думка про дуалізм сутності Всесвіту, а отже, й буття взагалі, нерозривну єдність антагоністичних, на перший погляд, непримиримих понять – добра і зла, правди й кривди, духовності й бездуховності: *«Я й справді ваша протилежність, у мене немає з вами найменшої подібності, але водночас ми схожі, я – ваша друга половина»* [7, 25].

Твір не має релігійного забарвлення, повністю відступає від традиційних біблійних канонів. Роман побудований за законами художньої літератури, де є авторський домисел і вимисел, творча фантазія, простежується цілісна концепція автора.

Біблійний сюжет у постмодерному тексті набуває іронічного звучання, що простежується вже у змалюванні самих конкуруючих сил, що засідають в сучасних офісах одного хмарочосу в центрі Сан-Франциско. Проте апогеєм своєї іронії автор досягає у фінальній сцені, коли Бог із Люцифером дізнаються про те, що скоро стануть дідусями, та із запеклих суперників перетворюються на близьких родичів, які весело обговорюють стать майбутньої дитини: *«Бог побачив в отворі ошелешену фізіономію нахилоного вбік Сатани. – Що Ти сказав? – Те, що чув. – Хлопчик чи дівчинка? – запитав Сатана тихо і схвильовано. – Я ще не вирішив. Сатана підскочив. – Почекай, я зараз! Цього разу нам треба поговорити. Президент перейшов через свій кабінет, минув стінку і всівся поруч з Господом, на Його краю стола»* [7, 311]. А наприкінці твору ці два дідусі разом сидять на лавочці та милуються своїми онуками. *«Бог і Сатана сиділи на спинці лавки. Здалека в їхню сторону брели вони. Лукас не випускав руку Софії. Вільною рукою кожен з них тримався за ручку коляски з близнюками»* [7, 312].

Марк Леві, іронізуючи над біблійними образами й мотивами, все ж дає відповіді для майбутнього, яке виявляється можливим за умови зміни самої людини та її системи цінностей. Автор вірить у щасливий

завтрашній день: «*І був вечір...і знову, й знову наступав ранок*» [7, 312].

За допомогою інтертекстуальності на біблійний сюжет письменнику вдалося ненав'язливо поставити й дати своє трактування філософського питання: що є добро і зло; чи існувало б добро, якби не було зла; що є воля духовна й фізична; що таке влада й чи виправдовує мета засоби її досягнення.

Аннотація

В статтє проанализировано разные толкования термина интертекстуальность через призму современных лингвистических взглядов. Исследуются интертекстуальность в романе Марка Леви «Семь дней создания». Особое значение придается анализу библейного сюжета в форме цитат, образов и мотивов.

Ключевые слова: *постмодернизм, интертекстуальность, эксплицитные и имплицитные интертекстуальные средства, цитирование, эпиграф.*

Summary

The article analyzes the different interpretations of the term intertextuality in the light of contemporary linguistic views. We study the manifestations of intertextuality in the work of Marc Levy «Seven Days of Creation». Particular attention is given to the deployment of biblical story in the novel in the form of quotations, images and motives.

Key words: *postmodernism, intertextuality, explicit and implicit intertextual means, quoting, epigraph.*

Література

1. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог, роман: сборник статей / Ю.Кристалев // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. – 1995. – №1. – с. 97-124.
2. Вежбицка А. Метатекст в тексте: Новое в зарубежной лингвистике [Лингвистика текста] /А.Вежбицкая. – М.: Прогресс, 1987. – С. 402-421.
3. Літературознавчий словник-довідник / [ред. кол. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін.]. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
4. Нямцу А. Новый Завет и мировая література /А. Нямцу. – Черновцы: Чернов. гос. ун-т, 1993. – 243 с.
5. Фатеева Н. А. Интертекстуальность и ее функции в художественном дискурсе / Н. А.Фатеева // Изв. АН. Сер. лит. и яз. – М., 1997. – Т. 56. – №5. – С. 12–21.
6. Genette G. Palimpsestes: La litterature au second degré. – Paris, 1982.
7. Marc Levy Sept jour pour une éternité – Paris: Robert Laffont, 2003. – 312p.